

literatura e cinema.

Serezade ante o meigo

Suso de Toro

Deberamos separar a reflexión entre a literatura e o cinema en xeral das relacións que se dan ou deberan dar entre literatura e cinema na Galiza.

Sería útil para o cinema deitar unha ollada con perspectiva sobre o devir da literatura galega, que xa tivo tempo de cubrir ciclos históricos. A literatura galega só existiu nunha normalidade na Idade Media, a literatura galega era “a literatura” deste país sen máis. E as súas funcións eran as propias da literatura, que é un eco devaluado da memoria relixiosa, mítica, comunitaria, e que pretendía sobre todo entreter ao público. Naturalmente, ademais de entreter, a literatura como toda arte que se transmite a través das palabras transmite ideoloxía, un sentido estético, vellos mitos máis ou menos reformaludados, unha visión do mundo, unha memoria histórica, modelos éticos...

A literatura que renace no XIX xa é unha literatura tras a destrución política da Galiza como reino, é unha literatura feita nunha lingua que non existe como idioma normal na sociedade, esa fase histórica chega até hoxe e non sabemos se é definitiva ou non. A situación social da lingua empregada afecta á creación, así pois desde o principio do Rexurdimento sempre se lle plantexou ao galego unha obxección: non era unha lingua válida para expresar o mundo social, o tempo histórico e a existencia mesma, só servía para falar do campo e do mar, dos labregos e os iletrados; o seu límite estaría na poesía, preferentemente bucólica.

Frente a eses límites, os intelectuais do galeguismo asígnanlle outras funcións. Dado que case non existía público na sociedade non había que esperar que a literatura tivese a función de entreter, máis ben debía existir para afirmar a existencia da lingua e dunha comunidade cultural e política galega. Un instrumento para crear un espazo ideolóxico, fixar memoria histórica creando un argumento colectivo, debuxar o contorno dunha cultura comunitaria. Crear identidade.

Isto ten consecuencias especificamente artísticas, condiciona ideolóxicamente aos artistas que van traballar. Condicióna moralmente, politicamente, selecciona os seus referentes estéticos, condiciona a súa procura de temas artísticos...

Rosalía desafia tanto a situación da lingua galega como os límites que se lle asignan quer dun lado quer do outro. Rompe con todo iso, coas palabras rescatadas da oralidade trata dos problemas sociais, do seu tempo e dos aspectos máis íntimos do eu da persoa. A súa poesía é social, política e existencial. Demostrou de novo a lección esencial de que ao universal chégase tanto ascendendo polo ar como descendendo pola raíz, ela fixo as dúas cousas. Agora ben, precisamente a obra de Rosalía é poderosa porque trascende os límites fixados para a literatura e por iso mesmo enfrentouse en vida tamén á tutela ideolóxica dos galeguistas benpensantes que

literatura e cinema.

Serezade ante o meigo

pretendían orientar e programar a súa obra. Esa é unha lección fundamental: é unha creadora libre, non unha disciplinada ilustradora de mensaxes e consignas. Ela fala do que lle peta, se fala dos problemas sociais e nacionais é porque lle peta.

Mais a lección de Rosalía, tan libre, non puido aínda ser ben comprendida pola cultura galega en conxunto e a literatura en particular e así as creacións en galego seguen a nacer dunha visión do mundo e da historia desesperada. Esquecido o ímpetu do galeguismo republicano e cívico do primeiro terzo do século XX, a ideoloxía da cultura galega hoxe é decadente, encerrada en si mesma cultiva o mito da “resistencia”. Nin sequera ten a fermosura da verdadeira resistencia, da loita verdadeira con ou sen agonía, o mundo da cultura galega fíxose autonómico no peor dos sentidos: limitado, encerrado e, sobre todo, subvencionado e burocrático. Que os sacerdotes dos cultos da patria galeguista invoquen o heroísmo histórico e a resistencia é puro folklore kitsch para consumo dos siareiros da parroquia.

Malia ese folklore ideolóxico e estético tan entronizado, sonoro e dominante no xardín do galeguismo ideolóxico e cultural, a literatura galega foi cambiando abondo e para mellor nestes anos. Vai desafiando os límites e as funcións que se lle asignan. Sería ben que a cinematografía que se faga desde aquí, de autoría de creadores galegos e partindo dos medios artísticos e industriais do noso país aprendese no coiro escarmentado da literatura.

Por iso hai que falar de “Sempre Xonxa” con liberdade e situala onde a poidamos ver con perspectiva. “Sempre Xonxa” foi un desafío e un logro do Chano Piñeiro, o desafío de crear unha longametraxe sen haber base industrial, a autonomía mellorara historicamente as posibilidades mais non aportaba o bastante, e o logro de conseguilo. O éxito de público e de cariño por parte da sociedade galega foi merecido. No filme hai algúns aspectos de indudábel valor artístico tanto na historia, como na dirección, interpretación, produción..., mais o seu éxito foi debido non tanto a ser a primeira longametraxe en galego canto ao seu contido ideolóxico e o conseguinte arroupamento e complicitades: era un filme “verdadeiramente galego” pois trataba da aldea e da emigración, os dous grandes temas identitarios e ademais tratados do modo ideolóxicamente axeitado para os galeguistas. Unha visión de nós que non só non perturba senón que nos confirma e nos conforma. Unha visión conservadora, que nos confirma no papel de pobo vítima, hegelianismo autoexculpador para pobos escravos. É ben certo tamén que moitas persoas se emocionaron vendo o filme pois proxectaban na historias dos personaxes as historias particulares dos seus relatos familiares. Todos tivemos ou temos familia emigrada a América, todos nos podemos emocionar e consolar así. Só podemos comprender o valor relativo do filme someténdoo á visión do mesmo público daquela hoxe e, sobre todo, ao público máis novo que non nacera ou non tiña idade daquela.

Recoñecidos os méritos diversos tanto de Piñeiro como da súa filmografía e situado no seu contexto coa xenerosidade que nos debe merecer, “Sempre Xonxa” é o que non se debera volver a facer. O

literatura e cinema.

Serezade ante o meigo

cinema galego, como a literatura, non debера estar suxeito a programa ideolóxico, político ou estético ningún.

A que o cinema pasou de espectáculo de feira a arte de masas, sobre todo urbanas, empezou por facer épica histórica nacionalista, aí están Griffith ou Eisenstein, mais logo buscou, dun modo planificado ideolóxicamente, conformar a visión do presente das masas, adoutrinar. Isto é posíbel se se lle permite aos creadores expresar o seu talento, se o cinema fai rir, chorar, plantexar dilemas...O cinema e os seus filliños da tv, internet, videoxogos é a grande arte porque expresa os dramas e destinos individuais dos heroes ou porque expresa a complexidade das nosas vidas hoxe.

O cinema trata de conflitos individuais e por iso nos identificamos os individuos coas historias que nos conta. O filme conta algo que ten orde e sentido e faino cunha linguaxe artística moi racionalizada mais dirixida a conseguir alcanzar o centro emocional do espectador, o seu irracional (Esa manipulación das emocións coido que pode ser lexítima ou non, como acontece coa literatura e outras artes é complexo pórle un límite ético).

O cinema como arte propende a representar o presente máis que o pasado ou o futuro, seguramente porque é o que máis nos interesa, nos interesan os nosos contemporáneos, nós propios. En todo caso como a música e a narración faise co ingrediente do tempo: a duración do filme, o tempo que abarca os acontecementos que se narran... A vida dos pobos e a vida social dase no tempo e mais no espazo. Mais a vida persoal, a vida íntima, ocorre case unicamente no tempo. O tempo, que é a sustancia da vida persoal, somos no tempo. A nosa vida está feita de tempo, até que este se esgota.

Coido que o cinema non debe pensar dentro de categorías históricas e sociolóxicas e os creadores interesárense por eles propios, a ideoloxía dominante entre nós castiga o individualismo, desconsidera a vida persoal, para dirixir todas as enerxías á creación dunha "cultura galega" cada vez máis separada da xente realmente viva. A xente realmente viva somos nosoutros, as persoas que alentamos, contentas ou tristes polas incidencias das nosas vidas, insatisfeitas ou non...Se o cinema trata de nosoutros vainos interesar, se trata de "temas", non creo eu.

A literatura é unha eterna Serezade que enfeitiza co seu relato, consegue que o ouvinte, lente, suspenda o tempo. O cinema é un feiticeiro que nos rapta e durante unha hora e media nos mantén encerrados na súa cova misteriosa. Serezade e mais o meigo lévanse ben, teñen artes distintas e tempos distintos mais teñen problemas semellantes.